

Franska parlamentsvalet 2024

Varför och hur gick det sedan?

Marie Demker

”Vi har ju redan halshuggit en kung.” Så svarade en fransk äldre dam på en svensk journalists fråga om hur hon såg på resultatet efter första valomgången i parlamentsvalet i Frankrike. President Emmanuel Macron anses av många fransmän bete sig som om han vore kung, en enväldig härskare som omger sig med ceremonier och pampiga ritualer. Att han valde att använda sin presidentmakt för att, direkt efter det att valresultatet till Europaparlamentet blev klart, oväntat upplösa den franska Nationalförsamlingen och utlysa nyval sågs av många som ett tecken på en tilltagande maktfullkomlighet.

Professorn i ekonomi, Olivier Blanchard, kallade i *Financial Times* den 27 juni Macrons politiska strategi för en tragedi i fyra akter. Varav den sista och mest tragiska alltså var att upplösa Nationalförsamlingen och utlysa nyval. Blanchard menade att det bara fanns två möjliga utfall – ett där extremhögern fick majoritet och Macron tvingades utnämna en premiärminister från *Rassemblement National* och ett där ingen sida fick majoritet vilket skulle leda till en regering utan majoritet i parlamentet. Alltså, inget som kan vara bra för Frankrike menade han.

Blanchard var verkligen inte ensam, många akademiker, debattörer och politiska journalister var på samma spår. Presidentens eget parti togs på sängen av beslutet, liksom hans premiärminister Gabriel Attal. Många väljare tyckte också att han agerade förhastat; den 22-åriga studenten Louise sa till *Dagens Nyheter* den 11 juni att valkampanjen blev alldeles för kort. Och nyvalet ledde också till turbulens inom det moderata högerpartiet *Les Républicains* som uteslöt sin egen ordförande Eric Ciotti. Orsaken? Att han ville samarbeta med Marine le Pen och Jordan Bardella i *Rassemblement National* inför nyvalet. På vänstersidan vidtog ett intensivt arbete med att skapa en ny folkfront, med referens till den regeringskonstellation som regerade i Frankrike 1936–38, för att hindra *Rassemblement National* från att bilda majoritet. Beskedet från Macron skapade också konvulsioner i det franska partisystemet.

Låt oss ta ett par steg åt sidan för att förstå vad som hände. I det franska valet till Europaparlamentet den 9 juni 2024 fick Marine le Pens och Jordan Bardellas

lista *La France Revient!* 30 mandat, av de 81 som Frankrike förfogar över, eller drygt 31 procent av rösterna. Ingen av de övriga partilistorna kom i närheten av det resultatet. President Macrons parti som tillsammans med andra gick fram under namnet *Besoin d'Europe* fick knappt 15 procent av rösterna och 13 mandat. Ett annat parti inom extremhögern, *La France Fièvre*, fick fem mandat och drygt fem procent av rösterna. Jämfört med valet till Europaparlamentet 2019 vann Marine le Pens gruppering sju nya mandat och president Macrons förlorade tio. Samtidigt vann också de två vänsteralternativen tillsammans tio nya mandat. Enkelt uttryckt så förlorade Macron och den politiska mitten medan alternativen till vänster och höger stärktes. Det var mot den bakgrunden president Macron fattade sitt beslut att upplösa Nationalförsamlingen, och det redan samma kväll som resultatet från valet till Europaparlamentet stod klart.

Om beslutet att upplösa Nationalförsamlingen skall ses som ett rationellt svar på verklighetens förändring behöver vi försöka se det ur president Macrons perspektiv. När han på kvällen den 9 juni meddelade sitt beslut hänvisade han till faran från högerextremismen men sa också att han uppfattat väljarnas ”signal”. Han tillade att ”jag kan inte låtsas som om ingenting har hänt”.¹ Vid en presskonferens den 12 juni utvecklade han sina tankar kring beslutet att utlysa nyval.² Hans motiveringar hänvisar till demokratins spelregler men han manar också till mobilisering i mitten och bort från extremerna både till vänster och höger. I sitt tal nämner han att han önskar en allians med de ansvarstagande partierna och nämner då socialdemokrater, gröna, gaullister och radikaler. Han vill se en samling i mitten, beredda till kompromisser, för att övervinna extremernas strupgrepp på landet.

Macrons motivering innehåller två grundläggande argument för nyvalet; det första är det demokratiska. Macron menar att valet till Europaparlamentet visar att den franska Nationalförsamlingen inte längre representerar det franska folkets ideologiska hållning. Därmed är ett nyval på sin plats för att säkerställa representativiteten.³ Han vill också underblåsa en mobilisering mot de extrema krafterna på båda sidor i politiken, men det är ett högt spel. Det andra argumentet är det politiska. Macron har förlorat opinionsstöd sedan president- och parlamentsvalen 2022. Hans genomdrivande av en kontroversiell pensionsreform och användandet av konstitutionens möjlighet att i vissa lägen genomdriva beslut utan omröstning i Nationalförsamlingen har gjort honom impopulär. Ett nyval blir en möjlighet att förnya det politiska förtroendet mellan folket och presidenten.

1 *Dagens Nyheter* 10 juni 2024

2 Video, *Le Monde* 12 juni 2024.

3 Detta kan ifrågasättas på representationsteoretiska grunder. Valet till Europaparlamentet sker visserligen i Frankrike och med det franska valsystemet men de valda skall inte fatta beslut eller hantera ärenden av den typ som avgörs i ett nationellt parlament. Partigrupperna är också annorlunda sammansatta i Europaparlamentet än i Nationalförsamlingen.

Båda dessa argument återfinns i den franska politiska historien. Redan under den tredje republiken föreslog den dåvarande ledamoten av den franska Nationalförsamlingen, Pierre Mendès France, att nyval skulle utlysas efter ett fascistiskt kuppforsök den 6 februari 1934. Han motsatte sig den tänkta tillsättningen av en nationell samlingsregering som skulle hantera hotet mot demokratin. Mendès France såg händelserna den 6 februari 1934 som ett tecken på en förestående fascistisk mobilisering i Frankrike. Men han ansågs, precis som nu Macron, underminera sitt eget partis möjlighet att genomföra sin politik. För Mendès France var mobiliseringen mot fascismen dock viktigare. Han ville därför att gå till folket igen och be om nytt förtroende. På samma sätt ekar Charles de Gaulles gärning genom Macrons agerande. De Gaulle skapade i konstitutionen för femte republiken en folkvald president, en presidentmakt som var direkt ansvarig mot folket. Han sökte också, efter den kris som uppstod i maj 1968, genom en folkomröstning stöd för en konstitutionell förändring med ökat lokalt inflytande. Men i grund och botten sökte han stöd för sitt eget personliga mandat. Folket sa nej till reformen och de Gaulle avgick från presidentposten.

Att döma av Macrons uttalanden när nyvalet utlystes tänkte han sig att valet skulle ge honom ett förnyat politiskt mandat, ett mandat som skulle ge kraft att stå emot extremerna både till vänster och höger. Han hoppades mobilisera de franska väljarna för kompromisser i mitten. Men Frankrike har aldrig kunnat regeras från mitten. Fram till 2017. Macron gjorde egentligen det omöjliga, skapade ett politiskt mandat i mitten och det höll ganska länge. Redan i valet 2022 knakade bygget dock i fogarna. Och nyvalet sommaren 2024 var ytterligare ett steg tillbaka mot den skarpa tudelning i vänster och höger som kännetecknat fransk politik sedan de Gaulle tillträdde 1958.

För att mota bort högerextremismen i form av *Rassemblement National* skapade den breda vänstern tillsammans med större delen av den liberala mitten en pakt – *Front Républicain* – som innebar att endast en kandidat skulle ställa upp i andra valomgången om den andra kandidater var från extremhögern.⁴ Vänstern bildade *Nouveau Front Populaire* som bestod av flera partier till vänster, från kommunistpartiet till det grön-röda och pro-europeiska *Place Publique*. När resultatet efter andra valomgången stod klart måste sägas att taktiken hade lyckats. *Rassemblement National* och kandidater som stödjer den extrema och radikala högern fick ingen egen majoritet och ett lägre stöd bland väljarna än vad som förutskickats i diskussionerna före valet.⁵ President

4 Denna typ av överenskommelse har använts i Frankrike av och till åtminstone sedan valet 1956. Då var syftet att begränsa Poujadisternas makt. Under 00-talet har arrangemanget använts mot *Front National/Rassemblement National* i både lokala och nationella val.

5 Journalisten Elisabeth Frerot på TV4 skrev i en analys efter första valomgången att ”(a)ldrig förr har extremhögern varit så nära makten i Frankrike. (...) och har nu för första gången en god chans att i andra valomgången säkra en egen majoritet i Nationalförsamlingen” (se <https://www.tv4.se/artikel/7FXsmklaIqPzbdmDKFxCOI6/analys-inte-saekert-att-raedslan-foer-le-pen-aer-lika-stark-den-haer-gangen>, läst 22 oktober 2024). Hon var absolut inte ensam om den analysen.

Macrons liberala grupp *Ensemble* blev dock klart mindre än vänsterblockets grupp.

På samma sätt som i Sverige stod Frankrike nu med tre distinkta ideologiska poler i partisystemet; radikala grupper till vänster och höger och en liberal mittenorienterad grupp. Det fanns inga självklara majoriteter. Men om vänsterblocket slagit sig samman med presidentens liberala grupp hade man haft en majoritet i parlamentet. Men det hade krävt kompromisser – från båda håll.

*Valresultat: Val till Nationalförsamlingen den 30 juni och 7 juli 2024 (procent av avgivna röster och totalt antal mandat)*⁶

Partigrupp	1:a omgång	2:a omgång	Mandat
Rassemblement National	29	32	125
Union de la Gauche	28	26	178
Ensemble	20	23	150
Les Républicains	7	5	39
Union de l'extrême droite	4	5	17
Divers droite	4	4	27
Divers gauche	2	1	12
Régionalistes	1	1	9
Horizons	1	1	6
Divers centre	1	1	6
Union de Démocrates et Indépendants	1	<1	3
Divers	<1	<1	1
Parti Socialiste	<1	<1	2

Eftersom ingen av de större partigrupperingarna hade egen majoritet måste det till en förhandling mellan dem inför regeringsbildningen.⁷ Frankrike under den femte republiken utgör ett semi-presidentiellt system. Det innebär att presidenten utser premiärministern, teoretiskt utan hänsyn till parlamentets majoritet, som sedan i samråd med presidenten sätter samman sin regering. Men, eftersom Nationalförsamlingen har möjlighet att rikta misstroende mot

6 Här anges de partigrupper och de namn som redovisas av inrikesdepartementet. Här redovisas endast de partigrupper som fått mandat i Nationalförsamlingen efter valet. Notera att franska parlamentsval är kombination av partilistor och kandidater. Enstaka kandidater i partier i enstaka valkretsar kan därför ställa upp under andra namn än de nationella etiketterna. Av tradition finns också ett antal kandidater utan traditionell partibeteckning, dessa går under namnen "Diverse höger/vänster/center". Procenttalen är avrundade till närmaste heltal. Antal mandat i Nationalförsamlingen är 577. För majoritet krävs därmed 289 mandat.

7 Om man grupperar mandatet efter de övergripande ideologiska strömningarna har Rassemblement National med stödjande grupper 143 mandat, Nouveau Front Populaire 192 mandat och presidentens liberala grupp Ensemble pour la République 164 mandat. Den moderata högern med delar av Les Républicains har 53 mandat. Övriga mandat fördelas på mindre politiska grupper, regionala samt oberoende kandidater.

regeringen så behöver presidenten i praktiken ändå utse en premiärminister som inte får en majoritet emot sig. Någon ”statsministeromröstning” krävs dock inte.

Vänsterblocket var som största grupp segervissa och krävde att få avgöra vem som skulle bli premiärminister. Men efter president Macrons samtal med företrädare för de olika partigrupperna blev det inte alls så. Istället utsåg han Michel Barnier, en senior politiker och tjänsteman med lång erfarenhet från EU och som partipolitiskt står nära *Les Républicains*. Barnier tillhör den gaullistiska ådran av den franska högern och var ledamot av Nationalförsamlingen för Jacques Chiracs nygaullister *Rassemblement pour la République* under perioden 1978 till 1993. År 1993 blev han Europaminister i Chiracs regering. Han har därefter varit både EU-kommissionär, minister flera gånger och under senare år den som för EUs räkning skötte Brexitförhandlingarna med Storbritannien.

Men Barnier gick bet. I sina försök att få igenom en statsbudget för 2025 använde han till slut den omstridda artikel 49.3 i den franska konstitutionen. President Macron har fått kritik för att han låtit sina regeringar använda artikel 49.3 i alltför stor utsträckning, och bland annat drev premiärminister Elisabeth Bourne igenom den kritiserade pensionsreformen på just det sättet. Artikel 49.3 ger regeringen möjligheten att driva igenom ett beslut utan omröstning i Nationalförsamlingen. Möjligheten att använda artikel 49.3 är obegränsad ifråga om statsbudgeten, i övrigt får den endast användas en gång per session i parlamentet, alltså en gång per år. Risken är en snabb misstroendeomröstning (inom 24 timmar) mot regeringen som kan tvinga regeringen att avgå. Det hade bara inträffat en gång under femte republiken. Men nu inträffade det en andra gång. Michel Barnier tvingades avgå efter en misstroendeomröstning den 4 december 2024. Misstroendeförklaringen stöddes av såväl *Rassemblement National* som *Le Nouveau Front Populaire* och fick därmed majoritet. En kraschlandning för Barnier, en omvälvande erfarenhet för den franska demokratin och förstås ett misslyckande för Macron.

På Luciadagen den 13 december utsåg dock Macron en ny premiärminister, återigen en politisk veteran, Francois Bayrou. Bayrou är en välkänd mittenpolitiker som föredrog socialistpartiets Francois Hollande före den sittande presidenten Nicholas Sarkozy från gaullistisk höger i presidentvalet 2012. Ett val som Hollande vann. Bayrou leder partiet *Mouvement Démocrate* som kan sägas vara avlägsen arvtagare till fjärde republikens socialliberala kristdemokratiska parti *Mouvement Républicain Populaire* (MRP). Bayrous strategi är att försöka få ihop en tillräckligt stor grupp parlamentsledamöter från alla partier som kan, om inte stödja så i alla fall, acceptera honom som premiärminister. Han har, till skillnad mot Macron, valt att bjuda in alla partierna till enskilda möten inför en regeringsbildning och alla utom *la France Insoumise* har tackat ja. *Rassemblement National* har varit försiktigt positiva, socialistpartiet och kommunistpartiet har lite olika röster med

olika budskap men viss kompromissvilja finns. Mittengrupperingarna stöder Bayrou, den moderata högern är inte negativ men de gröna är motståndare och hotar med misstroende. Bayrous strategi är att skapa en regering som kan accepteras och vägen dit menar han är att välja personer snarare än partier. Han kommer att presentera sin regering och dess politiska inriktning den 14 januari 2025, i parlamentet. Hur väl den nya regeringen kommer att hantera det franska budgetunderskottet, motsättningarna kring pensionsreformen och de aggressiva tongångarna från ytterflankerna till vänster och höger återstår att se. Något nyval till Nationalförsamlingen kan det dock inte bli före sommaren 2025.

Hur blev det så här? Efter att valet till Nationalförsamlingen genomförts var det dags för Paris att arrangera den olympiska sommarspelen 2024. President Macron meddelade inför dem att det inte skulle bli någon regeringsbildning parallellt med spelen, istället fick det politiska livet ta en paus medan spelen pågick. Macron markerade att det inte var *vem* som var den viktiga frågan utan *vilken majoritet* som kunde bildas i Nationalförsamlingen. I vänsterblocket diskuterades flera kandidater till premiärministerposten men de förde till slut fram Lucie Castet som sitt förslag. Castet hade lämnat socialistpartiet för mer än tio år sedan. Idag arbetar hon som *économichef* i Paris stad. Hon sa sig dock stå bakom den enade vänsterns program och tog genast upp frågan om att upphäva Macrons pensionsreform. Nationalförsamlingens övriga större partigrupperingar gjorde klart att de skulle rösta emot hennes regering. En av dem som nämdes med större tyngd än övriga var Bernard Cazeneuve, även han tidigare medlem i socialistpartiet men nu i ledningen för en vänsterliberal partigruppering med namnet *La Convention*. Cazeneuve var premiärminister under den tidigare presidenten Francois Hollande och har innehaft flera ministerposter i regeringen samt på lokal och regional nivå. Några röster menar att det var socialistpartiets och den radikala vänstern *La France Insoumise* som genom sin vägran att stödja Cazeneuve gav president Macron möjlighet att istället först utse Michel Barnier, en premiärminister från det konservativa lägret. Andra menar å sin sida att president Macron aldrig hade för avsikt att utse Cazeneuve, oavsett stöd från vänsterblocket, eftersom Cazeneuve markerat (liksom Castet) att han avsåg att förändra den pensionsreform som Macron fick igenom 2023.⁸ Efter att regeringen Barnier föll, i praktiken på budgeten för 2025, tog Macron ytterligare tid på sig. Ryktena gör gällande att Francois Bayrou var nummer två på Macrons lista men efter att Bayrou förstått att han inte skulle få frågan först lär han ha blivit så arg att Macron ändrat sig. Att Bayrou eftersträvat premiärministerposten är nog ingen hemlighet, och att han gärna efterträder Macron också, men

8 Se https://www.huffingtonpost.fr/politique/article/michel-barnier-premier-ministre-la-gauche-est-elle-vraiment-responsable-de-l-echec-de-l-option-cazeneuve_239256.html, läst 24 oktober 2024.

oavsett är Bayrou smakligare för den moderata vänstern än Barnier. Bayrou en politiker med lång erfarenhet från alla beslutsnivåer, stark lokal förankring, han har ett politiskt förflutet tillsammans med Macron, han har stött både vänster och höger och han har befunnit sig i den franska inrikespolitiken i flera decennier. Kanske kommer just den bakgrunden att hjälpa honom att lotsa en ny regering framåt i en balans mellan en splittrad Nationalförsamling och en solitär president.

Så, hur utföll då Macrons agerande i juni ur ett politiskt perspektiv? Macron själv sitter säkert på sin post fram till presidentvalet 2027, ett val han inte heller kan ställa upp i eftersom han redan suttit två presidentperioder. Fram till sommaren 2025 kan han genom konstitutionella begränsningar inte heller upplösa Nationalförsamlingen igen. Återstår för honom att leda Frankrike med hjälp av skakiga majoriteter och med acceptans från vänsterblocket och/eller *Rassemblement National*. Kanske inte vad han tänkte sig, men samtidigt en konsekvens av att vända sig till folket i val. I viss utsträckning liknar därmed situationen den under 1950-talets fjärde republik då svaga regeringar föll på den ena avgörande frågan efter den andra – oftast något om Algerietkriget eller ekonomiska reformer för att omstrukturera industri och jordbruk. Också då dominerades Nationalförsamlingen av ett starkt vänsterblock – kommunistpartiet – och en populistisk höger – *Poujadisterna* – vilket gjorde det omöjligt att få majoritet för större förändringar.

Men, man bör betänka att Macron faktiskt tagit konsekvenserna av högerextremismens allt starkare politiska inflytande över fransk och europeisk politik. I linje med sin syn på demokrati ställde han en ny fråga till det franska folket, en fråga som trots allt visade att det inte var Marine le Pen och *Rassemblement National* som rönt starkast stöd. Istället mobiliserade vänstern och den liberala mitten tillräckligt mycket för att begränsa högerextremismens inflytande. Men den mobiliseringen räckte bara till att säga nej, inte till att skapa hållbara kompromisser som grund för regeringsbildande. Och där ligger den franska politikens svaga punkt – i förmågan till kompromiss. Den femte republikens valsysteem skulle ge starka majoriteter till vänster eller höger. Och konstitutionen skulle ge stärkt makt för regering och president för att skapa stabilitet och beslutsförmåga. Men idag kan Frankrikes parlament inte ta sig ur det grepp som de radikala flyglarna på vänster och höger sida har kopplat på dagspolitiken. Macron underskattade sannolikt vänsterblockets sammanhållning, framför allt inflytandet från *La France Insoumise*,⁹ men han överskattade också viljan till kompromiss i de liberala och moderata grupperingarna. Nu blickar alla mot presidentvalet 2027. Risken är stor för en politisk transportsträcka som

9 "Det okuvade Frankrike" leds av Jean-Luc Mélenchon, och är en icke-revolutionär men vänsterradikal gruppering inom det samlade vänsterblocket. Gruppen har 71 av vänsterblockets 178 mandat och är den största enskilda gruppen i blocket.

ger hugade både till vänster och höger en möjlighet till medial uppmärksamhet med utspel av olika slag. Utspel som spår på motsättningar och inte bäddar för fler kompromisser efter nästa val.

Macron har regerat Frankrike från mitten under en presidentperiod (2017-2022). Det får nog ses som en unik händelse givet fransk politisk historia. Blir det istället extremerna mot varandra nästa gång – Marine le Pen och Jean-Luc Mélenchon? Eller kommer den franska politiska eliten att besinna sig och sluta upp kring en valbar kandidat strax till vänster eller höger om mitten? Bernard Cazeneuve kanske återkommer men i en ny roll eller varför inte Edouard Philippe tidigare premiärminister under Macron?

Och Francois Bayrou skall vi aldrig räkna bort; han har lyckats vara kvar i politiken sedan 1980-talet, har en stark lokal förankring på den franska landsbygden, är lärare i historia, föder upp galopphästar, är gascognare (som d'Artagnan) och har 21 barnbarn.